

โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ลำดับที่ ๑๗๑

ภาษาไทยในมุมมองแบบลักษณะภาษา

ภาษาไทยในมุมมอง แบบลักษณะภาษา

ผู้สนใจหนังสือวิชาการของคณาจารย์และนิสิตบัณฑิตศึกษา
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
โปรดติดต่อ

โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ๑๐๓๓๐
โทร. ๐-๒๒๑๘-๔๔๘๘ โทรสาร ๐-๒๒๑๘-๔๔๘๘

หรือ

ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ๑๐๓๓๐
โทร. ๐-๒๒๑๘-๗๐๐๐ โทรสาร ๐-๒๒๕๖-๔๔๔๑

ภาษาไทยในมุมมองแบบลักษณะภาษา
ISBN 978-616-407-261-9

9 786164 072619

ราคา 320 บาท

วิภาส โพธิแพทย

วิภาส โพธิแพทย

พิมพ์ครั้งที่ ๒

ภาษาไทยในมุมมองแบบลักษณะภาษา

วิภาส โพธิแพทย์

โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิภาส โพธิแพทย์

ภาษาไทยในมุมมองแบบลักษณะภาษา

กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๒.

๑๙๖ หน้า

ISBN: 978-616-407-261-9

จัดพิมพ์โดย	โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รองฉบับตี	รองศาสตราจารย์ ดร.พรรณี ชีวินศิริวัฒน์ โทร. (๐๒) ๒๑๘ – ๔๘๘๘

พิมพ์ครั้งที่ ๑	จำนวน ๕๐๐ เล่ม มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๑
พิมพ์ครั้งที่ ๒	จำนวน ๕๐๐ เล่ม สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๒

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

คำนำ (พิมพ์ครั้งที่ ๒)

หนังสือ “ภาษาไทยในมุมมองแบบลักษณะภาษา” ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒ นี้ เนื้อหาเกือบทั้งหมด ยังคงตามฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๑ นอกจากแก้คำผิดแล้ว ผู้เขียนได้ปรับแก้เนื้อความบางตอนให้ชัดเจน ถูกต้อง เป็นปัจจุบัน และแก้ศัพท์เฉพาะบางคำให้ตรงตามศัพท์บัญญัติในพจนานุกรมศัพท์ ภาษาศาสตร์ (ภาษาศาสตร์ทั่วไป) ฉบับราชบัณฑิตยสภา (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา ๒๕๖๐) ผู้เขียนขอขอบคุณศุภชัย ติงวณิช นิสิตรระดับดุขฎิบัณฑิตภาควิชาภาษาไทย ที่มีส่วนช่วยในการ จัดเตรียมต้นฉบับ และขอขอบพระคุณโครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้จัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ขึ้น

วิภาส โพธิแพทย

กรกฎาคม ๒๕๖๒

คำนำ (พิมพ์ครั้งที่ ๑)

หนังสือ “ภาษาไทยในมุมมองแบบลักษณะภาษา” มีเนื้อหาว่าด้วยลักษณะภาษาไทยทั้งในเรื่องระบบเสียง ระบบไวยากรณ์ และคลังศัพท์ เปรียบเทียบกับภาษาต่าง ๆ ทั่วโลก ผู้ศึกษาจะทราบว่าลักษณะภาษาไทยลักษณะใดเป็นลักษณะหายาก ลักษณะใดเป็นลักษณะที่ร่วมกับภาษาทั้งหลายในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และลักษณะใดเป็นลักษณะที่ร่วมกับภาษาส่วนใหญ่ในโลก นอกจากนี้ หนังสือเล่มนี้ยังกล่าวถึงลักษณะภาษาไทยที่สอดคล้องและที่ขัดแย้งกับกฎธรรมชาติของภาษามนุษย์ทั่วไปด้วย การศึกษาเปรียบเทียบภาษาไทยกับภาษาอื่น ๆ นับว่าเป็นประโยชน์ เพราะจะช่วยให้ผู้ศึกษามองเห็นภาษาไทยได้ถนัดชัดเจนและเข้าใจภาษาไทยได้ลึกซึ้งขึ้น

หนังสือเล่มนี้สำเร็จเป็นรูปเล่มได้ด้วยความอนุเคราะห์จากหน่วยงานและบุคคลต่าง ๆ ดังนี้ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ให้ออกาสผู้เขียนลาปฏิบัติงานเพื่อเพิ่มพูนความรู้ หอสมุดแห่งชาติ สกอตแลนด์ได้อื้อเพื่อสถานที่และหนังสือสำหรับการค้นคว้าข้อมูล คณะบรรณาธิการวอลส์ออนไลน์ (WALS Online) ได้อนุญาตให้นำภาพแผนที่แบบลักษณะภาษาจำนวนมากมาใช้อ้างอิง ฝ่ายวิจัย คณะอักษรศาสตร์ โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ และโครงการวิจัยการสื่อสารในยุคโลกาภิวัตน์กับความมั่นคงทางสังคม กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (RES560530179-HS) ได้ให้ทุนสนับสนุนการเรียบเรียงและการพิมพ์เผยแพร่หนังสือเล่มนี้ รองศาสตราจารย์ ดร.กิงกาญจน์ เทพกาญจนา และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิทยาวัฒน์ พิทยาภรณ์ ได้กรุณาอ่านและให้ความเห็นที่เป็นประโยชน์ นิสิตภาควิชาภาษาไทย ได้แก่ ศุภชัย ต๊ะวิชัย และชาริ อารัตนาพร ได้ตรวจทานต้นฉบับและแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ผู้เขียนขอขอบพระคุณหน่วยงานและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

วิภาส โพธิแพทย์

ตุลาคม ๒๕๖๐

คำชี้แจง

๑. การเลือกลักษณะทางภาษา

ลักษณะภาษาไทยที่เลือกมากล่าวถึงในหนังสือเล่มนี้มีทั้งสิ้น ๒๑ ลักษณะ เป็นเรื่องระบบเสียง ๕ ลักษณะ ระบบไวยากรณ์ ๑๒ ลักษณะ และคลังศัพท์ ๔ ลักษณะ ส่วนมากเป็นลักษณะที่ผู้เขียนเห็นว่าเป็นประเด็นพื้นฐานที่สำคัญในภาษาไทย มักกล่าวถึงในตำราภาษาไทยทั่วไป ผู้อ่านน่าจะเคยศึกษามาบ้างแล้ว เช่น พยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ ลักษณะนาม คำซ้ำ คำซ้อน คำสรพนาม จึงเหมาะที่จะนำมากล่าวถึงอีกครั้งในมุมมองใหม่ คือ มุมมองแบบลักษณะภาษา เพื่อต่อยอดองค์ความรู้เดิม อย่างไรก็ตาม มีบางลักษณะเป็นลักษณะที่ไม่ค่อยได้กล่าวถึงในตำราภาษาไทย แต่เนื่องจากมีประโยชน์น่าสนใจและไม่ซับซ้อนจนเกินไป ผู้อ่านที่ไม่มีพื้นฐานความรู้ภาษาศาสตร์สามารถเข้าใจได้ ผู้เขียนก็จะเลือกลักษณะเหล่านั้นมานำเสนอด้วย เช่น กาล-การณลักษณะ หน่วยสร้างกรรมวาก คำเรียกสี คำเรียกจำนวนนับ

๒. ศัพท์เฉพาะ

หนังสือเล่มนี้บรรยายความรู้ภาษาไทยเชิงภาษาศาสตร์ จึงมีศัพท์เฉพาะทางภาษาศาสตร์จำนวนมาก ผู้อ่านที่ไม่มีพื้นฐานความรู้ภาษาศาสตร์ หากต้องการทราบรายละเอียดที่ชัดเจน อาจต้องค้นหาความหมายของศัพท์เฉพาะเหล่านี้จากพจนานุกรมศัพท์ภาษาศาสตร์ประกอบ เช่น พจนานุกรมศัพท์ภาษาศาสตร์ (ภาษาศาสตร์ทั่วไป) ฉบับราชบัณฑิตยสภา (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา ๒๕๖๐) A Student's Dictionary of Language and Linguistics (Trask and Edward 1997/2003) เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ศัพท์เฉพาะบางคำมีคำอธิบายศัพท์แทรกอยู่ในเนื้อหาหรือทำเป็นหมายเหตุไว้ในเชิงอรรถด้วย ผู้เขียนได้รวบรวมศัพท์เฉพาะทั้งหมดเท่าที่จะทำได้ในดัชนีภาษาไทยและภาษาอังกฤษท้ายเล่ม เมื่อใดที่ผู้อ่านพบศัพท์เฉพาะที่ไม่ทราบความหมายหรือต้องการค้นเรื่องเกี่ยวกับศัพท์เฉพาะนั้น ๆ ขอให้เปิดหน้าดัชนีซึ่งจะระบุเลขหน้าต่าง ๆ ที่ศัพท์เฉพาะเหล่านี้ปรากฏ และค้นหาคำอธิบายหรือบริบทการใช้ศัพท์เฉพาะนั้น ๆ ตามเลขหน้าที่ระบุไว้ในดัชนี แต่ทั้งนี้ ผู้เขียนมิได้ระบุเลขหน้าทุกหน้าที่ศัพท์เฉพาะนั้นปรากฏอย่างดัชนีของหนังสือทั่วไป เนื่องจากศัพท์เฉพาะจำนวนไม่น้อยปรากฏอยู่ในหลายหน้า ในการระบุเลขหน้าในดัชนี ผู้เขียนจึงระบุเฉพาะเลขหน้าที่พิจารณาแล้วเห็นว่ามีความเกี่ยวข้องต่อการทำความเข้าใจศัพท์เฉพาะนั้น ๆ และหากหน้าใดที่มีคำอธิบายชัดเจนที่สุด ผู้เขียนจะทำตัวหนาที่เลขหน้านั้นในดัชนี

ศัพท์เฉพาะทางภาษาศาสตร์ในหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนใช้ตามพจนานุกรมศัพท์ภาษาศาสตร์ (ภาษาศาสตร์ทั่วไป) ฉบับราชบัณฑิตยสภา (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา ๒๕๖๐) เป็นหลัก ซึ่งสำนักงานราชบัณฑิตยสภาได้บัญญัติไว้เป็นมาตรฐาน ทั้งนี้ หากศัพท์เฉพาะคำใดใช้ทั่วไปในตำราไวยากรณ์ ผู้เขียนอาจเลือกใช้ศัพท์เฉพาะคำนั้นแทนศัพท์บัญญัติตามที่เห็นเหมาะสม หรือหากไม่พบศัพท์บัญญัติในหนังสือพจนานุกรมฯ ผู้เขียนก็จะเลือกใช้ตามที่นักภาษาศาสตร์บัญญัติใช้ในวงวิชาการภาษาศาสตร์ หรือมิฉะนั้น ผู้เขียนก็จะบัญญัติศัพท์ขึ้นใช้เองเป็นการเฉพาะกิจ อย่างไรก็ตาม เพื่อให้ผู้อ่านทราบว่าศัพท์เฉพาะคำใดเป็นศัพท์บัญญัติของสำนักงานราชบัณฑิตยสภา ในหน้าดัชนี จะวงเล็บอักษรย่อ (ร.) กำกับไว้ท้ายศัพท์บัญญัตินั้น

๓. ชื่อภาษา

ในการอ้างถึงชื่อภาษา หากเป็นชื่อภาษาที่คนไทยเรียกกันมานานแล้วหรือมีชื่อภาษาตรงกับชื่อประเทศที่ค้นหาค้นคนไทย ผู้เขียนจะระบุเฉพาะชื่อภาษาโดยไม่วงเล็บชื่อภาษาอังกฤษและชื่อประเทศที่พูดภาษานั้น เช่น ภาษาฝรั่งเศส ภาษาญี่ปุ่น ภาษาฮังการี แต่หากเป็นชื่อภาษาที่คนไทยทั่วไปอาจไม่คุ้นหูนัก จะวงเล็บชื่อภาษาอังกฤษและชื่อประเทศที่พูดภาษาดังกล่าวไว้ด้วย เช่น ภาษาเฮาซาซึ่งพูดในประเทศไนจีเรีย จะระบุว่า “ภาษาเฮาซา (Hausa; Nigeria)” ทั้งนี้ ชื่อภาษาในวงเล็บจะใช้ชื่อภาษาอังกฤษตามฐานข้อมูลวอลส์ออนไลน์ (WALS Online) (Dryer and Haspelmath 2013) และในส่วนของชื่อประเทศที่พูดภาษานั้น บางภาษาพูดในหลายประเทศ แต่ผู้เขียนจะระบุเพียงประเทศเดียวเพื่อความกระชับ โดยอิงพิภพในแผนที่แบบลักษณะภาษาในฐานข้อมูลวอลส์ออนไลน์ เช่น ภาษาเฮาซา ในฐานข้อมูลวอลส์ออนไลน์ ระบุว่าพูดในประเทศไนจีเรียและประเทศไนเจอร์ แต่หากพิจารณาพิภพที่ปรากฏในแผนที่ จะพบว่าพิภพของภาษานี้อยู่ในประเทศไนจีเรีย ดังนั้น ผู้เขียนจะระบุเฉพาะชื่อประเทศไนจีเรียไว้ในวงเล็บ

อนึ่ง ในการถ่ายทอดเสียงชื่อภาษาต่าง ๆ เป็นภาษาไทยนั้น มีภาษาจำนวนหนึ่งสามารถตรวจสอบกับแหล่งอ้างอิงได้ แต่ก็มีภาษาอีกจำนวนไม่น้อยที่ผู้เขียนไม่สามารถตรวจสอบได้ การถ่ายทอดเสียงชื่อภาษาเหล่านั้นเป็นภาษาไทยจึงอาจยังมีความคลาดเคลื่อนอยู่

๔. ตัวอย่างข้อมูลภาษา

ตัวอย่างข้อมูลภาษาที่ยกมาประกอบคำอธิบาย ผู้เขียนจะคงระบบการถ่ายทอดเสียงรวมถึงการใช้เครื่องหมายวรรณยุกต์ตามต้นฉบับ ดังนั้น ผู้อ่านจะพบว่าตัวอย่างข้อมูลในหนังสือเล่มนี้มีได้ถ่ายทอดเสียงด้วยระบบเดียว บางตัวอย่างใช้สัทอักษรสากล บางตัวอย่างใช้อักษรโรมัน เช่น เสียง /ŋ/ บางตัวอย่างใช้สัทอักษรสากล /ŋ/ แต่บางตัวอย่างใช้อักษรโรมัน /ng/ และในกรณีของเสียงวรรณยุกต์ บางตัวอย่างใช้เครื่องหมายขีดเหนือสระ เช่น ภาษาจีน /mā/ ‘mother’ บางตัวอย่างใช้ตัวเลข เช่น ภาษาไทย /pa˥/ ‘ป่า’

๕. สัญลักษณ์จุดสีในแผนที่

ในหนังสือเล่มนี้ มีแผนที่แบบลักษณะภาษาจำนวนมาก แผนที่เหล่านี้้นำมาจากฐานข้อมูลวอลส์ออนไลน์ (WALS Online) (Dryer and Haspelmath 2013) ในแต่ละแผนที่ มีสัญลักษณ์จุดสีแทนภาษาต่าง ๆ (ดูแผนที่ที่ ๑-๑) แต่ด้วยข้อจำกัดของเนื้อที่บนหน้ากระดาษ จึงไม่สามารถระบุจุดสีแต่ละจุดแทนภาษาอะไร หากผู้อ่านต้องการทราบว่าจุดสีแต่ละจุดแทนภาษาอะไร ขอให้ไปที่เว็บไซต์วอลส์ออนไลน์ (<https://wals.info>) และเลือกคลิกจุดสีในแผนที่ ก็จะทราบชื่อภาษาของจุดสีนั้น (ดูคำแนะนำการใช้ฐานข้อมูลวอลส์ออนไลน์ใน ๑.๓)

๖. การเขียนอ้างอิงข้อมูลภาษา

ในการบรรยายลักษณะทางภาษาแต่ละลักษณะ จะมีแผนที่ประกอบซึ่งได้วงเล็บแหล่งอ้างอิงไว้ เช่น “แผนที่ ๑-๑ คลังหน่วยเสียงพยัญชนะ (Maddieson 2013a)” ได้แผนที่จะมีคำอธิบายแบบภาษาแต่ละแบบพร้อมตัวอย่างภาษา หากตัวอย่างภาษานั้นนำมาจากข้อมูลแผนที่นั้นโดยตรง ผู้เขียนจะไม่วงเล็บแหล่งอ้างอิง

อักษรย่อและเครื่องหมาย

A	๑. คุณศัพท์ (adjective) ๒. เสียงวรรณยุกต์สันนิษฐาน A
A1	เสียงวรรณยุกต์สันนิษฐาน A1
A2	เสียงวรรณยุกต์สันนิษฐาน A2
ACC	กรรมการก (accusative case)
ANTIPASS	ปฏิกรรมวาจก (antipassive)
ART	คำกำกับนาม (article)
B	เสียงวรรณยุกต์สันนิษฐาน B
CL, CLF	ลักษณนาม (numeral classifier)
CL6	ประเภทนามที่ ๖ (noun class 6)
CL9	ประเภทนามที่ ๙ (noun class 9)
CLF, CI	ลักษณนาม (numeral classifier)
COMP	ตัวนำส่วนเติมเต็ม (complementizer)
DC	ตัวบ่งชี้ประโยคบอกเล่า (declarative sentence-type suffix)
DEF	ชี้เฉพาะ (definite)
DEM	คำระบุเฉพาะ (demonstrative)
DU	ทวิพจน์ (dual)
DUR	การณลักษณะต่อเนื่อง (durative)
EXCL	ไม่รวมผู้ฟัง (exclusive)
F	เพศหญิง (feminine)
FOC	จุดสำคัญ (focus)
FUT	อนาคตกาล (future tense)
G	หน่วยบอกเจ้าของ (genitive)
HUM	มนุษย์ (human)
IMPF	การณลักษณะไม่สมบูรณ์ (imperfect)
INCL	รวมผู้ฟัง (inclusive)
IND	บอกเล่า (indicative)
LNK	หน่วยเชื่อม (linker)
LOC	สถานที่ (locative)
M	เพศชาย (masculine)
N	นาม, หน่วยนามหลัก (noun, governing noun)

NM	ไม่ใช่เพศชาย (non-masculine)
NOM	กรรตุการก (nominative case)
NONHUM	ไม่ใช่มนุษย์ (non-human)
NPR	การซ้ำบอกพหูพจน์ในคำนาม (nominal plural reduplication)
Num	คำเรียกจำนวนนับ (numeral)
O	กรรม (object)
OBL	การกอ้อม (oblique case)
P	บุรุษ (person)
PASS	กรรมวาจก (passive)
PERF	การณั้ลักษณะสมบูรณ์ (perfect)
PERS-PRON	บุรุษสรรพนาม (personal pronoun)
PFV	การณั้ลักษณะสมบูรณ์ (perfective)
PL	พหูพจน์ (plural)
POSS	บอกเจ้าของ (possessive)
POST	ปรบท (postposition)
PRED	บอกภาคแสดง (predicative)
PREP	บุพบท (preposition)
PRES	ปัจจุบันกาล (present tense)
PROG	การณั้ลักษณะต่อเนื่อง (progressive)
PRON	สรรพนาม (pronoun)
PST	อดีตกาล (past tense)
PTCP	รูปกริยาขยาย (participle)
Q	คำบอกจำนวน (quantifier)
REC	อดีตกาลอันใกล้ (recent past tense)
REL	บอกคุณานุประโยค (relative)
S, SUBJ	ประธาน (subject)
SFX	หน่วยคำเติมท้าย, ปัจจัย (suffix)
SG	เอกพจน์ (singular)
STAT	สภาพ (stative)
SUBJ, S	ประธาน (subject)
TC	อนุภาคบอกความเปรียบต่างของเรื่อง (topic-contrast particle)
TOP	เรื่อง (topic)
TRI	ไตรพจน์ (trial)

V	กริยา (verb)
ร.	ศัพท์บัญญัติในหนังสือ “พจนานุกรมศัพท์ภาษาศาสตร์ (ภาษาศาสตร์ทั่วไป) ฉบับราชบัณฑิตยสภา” (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา ๒๕๖๐)
1	บุรุษที่ ๑ (first person)
2	บุรุษที่ ๒ (second person)
3	บุรุษที่ ๓ (third person)
-	ขอบเขตของหน่วยคำ (morpheme boundary)
=	ขอบเขตของรูปติด (clitic boundary)
.	๑. ขอบเขตของหน่วยคำควบ (portmanteau morpheme boundary) ๒. ขอบเขตของพยางค์
*	๑. ไม่พูดหรือผิดไวยากรณ์ ๒. เสียงหรือศัพท์สันนิษฐาน
>	๑. กลายเป็น ๒. มีลำดับชั้นสูงกว่า
<	มาจาก
ㄷ	อนุมานได้ว่ามี
//	สัทอักษรในเส้นเอนคู่เป็นหน่วยเสียง
[]	๑. สัทอักษรในวงเล็บเหลี่ยมเป็นเสียงจริงหรือหน่วยเสียงย่อย (allophone) ๒. คำในวงเล็บเหลี่ยมเป็นความหมายแบบแปลคำต่อคำ

สารบัญ

คำนำ	ก
คำชี้แจง	ค
อักษรย่อและเครื่องหมาย	จ

บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ เมื่อมองภาษาไทยในมุมมองแบบลักษณะภาษา	๑
๑.๒ การศึกษาภาษาในแนวแบบลักษณะภาษา	๒
๑.๓ ฐานข้อมูลวลีสื่อออนไลน์	๖

บทที่ ๒ ลักษณะภาษาไทยที่ร่วมกับภาษาส่วนน้อย	๑๐
๒.๑ วรรณยุกต์	๑๐
๒.๒ คำสรรพนามบุรุษที่ ๒	๑๔
๒.๓ คำว่า เรา	๑๙
๒.๔ คำระบุเฉพาะ	๒๔
๒.๕ คำซ้ำบอกพหูพจน์	๓๐
๒.๖ หน่วยสร้างกรรมวาจก	๓๓
๒.๗ กาล-การณ์ลักษณะ	๓๙
๒.๘ สรูป	๔๕

บทที่ ๓ ลักษณะภาษาไทยที่ร่วมกับกลุ่มภาษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้	๔๖
๓.๑ หน่วยเสียง /ŋ/	๔๗
๓.๒ คลังหน่วยเสียงสระ	๕๑
๓.๓ ลักษณะนาม	๕๗
๓.๔ คำซ้ำ	๖๒
๓.๕ สรูป	๖๘

บทที่ ๔ ลักษณะภาษาไทยที่ร่วมกับภาษาส่วนใหญ่	๖๙
๔.๑ คลังหน่วยเสียงพยัญชนะ	๖๙
๔.๒ โครงสร้างพยางค์	๗๓
๔.๓ คำซ้ำ	๗๗

สารบัญ (ต่อ)

๔.๔	คำเชื่อมนามวลี	๘๒
๔.๕	ตัวบ่งชี้ผู้ร่วมกับตัวบ่งชี้เครื่องมือ	๙๐
๔.๖	คำคุณศัพท์กับคำนาม	๙๕
๔.๗	คำเรียก “มือ” กับ คำเรียก “แขน”	๑๐๐
๔.๘	คำเรียก “สีแดง” กับ คำเรียก “สีเหลือง”	๑๐๔
๔.๙	คำเรียกจำนวนนับ	๑๐๗
๔.๑๐	คำเรียก “ซา”	๑๑๑
๔.๑๑	สรุป	๑๑๔
บทที่ ๕	สากลลักษณะภาษา	๑๑๕
๕.๑	ประเภทของกฎสากลลักษณะภาษา	๑๑๕
๕.๒	ลำดับชั้นสากล	๑๒๑
๕.๓	ลักษณะภาษาไทยกับกฎสากลลักษณะภาษา	๑๒๙
๕.๔	สรุป	๑๔๔
บทที่ ๖	บทสรุป	๑๔๕
๖.๑	เมื่อมองภาษาไทยในมุมมองแบบลักษณะภาษา	๑๔๕
๖.๒	แบบลักษณะภาษา : แนวทางการวิจัยภาษาไทย	๑๔๖
รายการอ้างอิง		๑๕๓
ดัชนี		๑๖๖
index		๑๗๔

สารบัญแผนที่

แผนที่ ๑-๑	คลังหน่วยเสียงพยัญชนะ	๓
แผนที่ ๒-๑	วรรณยุกต์	๑๑
แผนที่ ๒-๒	ความสุภาพในคำบุรุษสรรพนาม	๑๕
แผนที่ ๒-๓	การรวมผู้ฟังกับการไม่รวมผู้ฟังในคำสรรพนาม	๑๙
แผนที่ ๒-๔	การจำแนกระยะในคำระบุเฉพาะ	๒๕
แผนที่ ๒-๕	การซ้ำบอกพหูพจน์ในคำนาม	๓๑
แผนที่ ๒-๖	หน่วยสร้างกรรมวาจก	๓๔
แผนที่ ๒-๗	ตำแหน่งตัวบ่งชี้กาล-การณลักษณะ	๔๑
แผนที่ ๓-๑	หน่วยเสียง /ŋ/	๔๘
แผนที่ ๓-๒	คลังหน่วยเสียงสระ	๕๒
แผนที่ ๓-๓	ลักษณนาม	๕๙
แผนที่ ๓-๔	คำซ้อน	๖๓
แผนที่ ๔-๑	คลังหน่วยเสียงพยัญชนะ	๗๐
แผนที่ ๔-๒	โครงสร้างพยางค์	๗๔
แผนที่ ๔-๓	การซ้ำ	๗๘
แผนที่ ๔-๔	คำเชื่อมนามวลี	๘๔
แผนที่ ๔-๕	ตัวบ่งชี้ผู้ร่วมกับตัวบ่งชี้เครื่องมือ	๙๑
แผนที่ ๔-๖	ลำดับคำระหว่างคำคุณศัพท์กับคำนาม	๙๕
แผนที่ ๔-๗	คำเรียก “มือ” กับ คำเรียก “แขน”	๑๐๑
แผนที่ ๔-๘	คำเรียก “สีแดง” กับ คำเรียก “สีเหลือง”	๑๐๔
แผนที่ ๔-๙	คำเรียกจำนวนนับ	๑๐๘
แผนที่ ๔-๑๐	คำเรียก “ชา”	๑๑๒

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิ ๑-๑	ตำแหน่งสระ /i/ /a/ และ /u/	๕
แผนภูมิ ๒-๑	สมมติฐานพัฒนาการของระบบวรรณยุกต์	๑๒
แผนภูมิ ๒-๒	ตำแหน่งสระของคำระบุเฉพาะ	๒๘
แผนภูมิ ๔-๑	ลำดับชั้นสากลของการปรากฏความหมายของคำซ้ำ	๘๐
แผนภูมิ ๔-๒	ลำดับคำระหว่างคำนามกับคำขยายทั้ง ๓ ชนิด	๙๘
แผนภูมิ ๔-๓	แนวต่อเนื่องคำกริยา-คำคุณศัพท์	๑๐๐
แผนภูมิ ๕-๑	ลำดับชั้นสากลของคำกริยาบอกการรับรู้ทางตาและทางหู	๑๒๖

สารบัญตาราง

ตาราง ๓-๑	การปรากฏร่วมระหว่างคลังหน่วยเสียงพยัญชนะกับคลังหน่วยเสียงสระ	๕๔
ตาราง ๓-๒	หน่วยเสียงสระในภาษาไทย	๕๕
ตาราง ๔-๑	หน่วยเสียงพยัญชนะในภาษาไทย	๗๒
ตาราง ๔-๒	ความสัมพันธ์ระหว่างลำดับ <i>คำกริยา-กรรม</i> กับลำดับ <i>คำนาม-คำคุณศัพท์</i>	๙๗

สารบัญภาพ

ภาพ ๑-๑	ช่องสี่คันลักษณะทางภาษา	๖
ภาพ ๑-๒	ช่องสี่คันภาษา	๗
ภาพ ๑-๓	ช่องผสมลักษณะทางภาษา	๘

๑. บทนำ

๑.๑ เมื่อมองภาษาไทยในมุมมองแบบลักษณะภาษา

ตำราว่าด้วยลักษณะภาษาไทยที่ผ่านมานั้น โดยมากมักเขียนขึ้นเพื่อบรรยายลักษณะต่าง ๆ ภายในภาษา มิได้มุ่งเปรียบเทียบกับภาษาอื่น ๆ ผู้ศึกษาจึงอาจจะทราบแต่เพียงว่าลักษณะภาษาไทยเป็นอย่างไรบ้าง เช่น มีเสียงวรรณยุกต์ ๕ ระดับ มีคำซ้อน มีการลำดับคำแบบประธาน-กริยา-กรรม แต่อาจจะยังไม่ทราบว่า ลักษณะเหล่านี้เป็นลักษณะที่ทำให้ยากในภาษาอื่น หรือเป็นลักษณะประจำภูมิภาค หรือเป็นลักษณะสามัญพบได้ทั่วไปในภาษาต่าง ๆ การเข้าถึงความรู้ดังกล่าวต้องศึกษาเปรียบเทียบภาษาไทยกับภาษาอื่น ๆ ทั่วโลก การศึกษาเปรียบเทียบข้ามภาษาเช่นนี้เป็นการศึกษาภาษาในแนวแบบ**ลักษณะภาษา** ความรู้อันเกิดจากการเปรียบเทียบข้ามภาษาน่าจะช่วยให้ผู้ศึกษามองเห็นภาษาไทยได้ถนัดชัดเจนมากขึ้น นอกจากนี้ เมื่อนักแบบลักษณะภาษาได้ศึกษาภาษาจำนวนมาก ไม่เพียงจะมองเห็นความหลากหลายของภาษาเท่านั้น หากแต่ยังได้สังเกตเห็นลักษณะร่วมของภาษาต่าง ๆ หรือที่เรียกว่า **สากลลักษณะภาษา** ด้วย ลักษณะอันเป็นสากลดังว่านี้สามารถนำมาสรุปให้อยู่ในรูปของกฎธรรมชาติของภาษา เช่น ทุกภาษามีลักษณะ ก. หรือภาษาใดที่มีลักษณะ ก. ก็จะมีลักษณะ ข. ด้วย ดังนั้น การมองภาษาไทยในมุมมองแบบลักษณะภาษานอกจากจะช่วยให้ผู้ศึกษาเห็นความเหมือนและความต่างระหว่างภาษาไทยกับภาษาอื่น ๆ แล้ว ยังช่วยให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะต่าง ๆ ของภาษาไทยซึ่งเกิดร่วมกันอย่างเป็นระบบตามกฎธรรมชาติของภาษาด้วย

หนังสือเล่มนี้จะบรรยายลักษณะภาษาไทยบางประการในแนวแบบลักษณะภาษา ครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ ระบบเสียง ระบบไวยากรณ์ และคลังศัพท์ เนื้อหาส่วนใหญ่อิงผลการค้นคว้าวิจัยในฐานข้อมูลแผนที่แบบลักษณะภาษา “The World Atlas of Language Structures Online” หรือที่เรียกโดยย่อว่า **วอลส์ออนไลน์** (WALS Online) (Dryer and Haspelmath 2013) ซึ่งเป็นฐานข้อมูลที่นักภาษาศาสตร์จากทั่วโลกได้ร่วมกันจัดทำขึ้น การลำดับเนื้อหาในหนังสือเล่มนี้จะเริ่มด้วยการให้ภาพรวมการศึกษาภาษาในแนวแบบลักษณะภาษา และแนะนำฐานข้อมูลวอลส์ออนไลน์โดยสังเขป จากนั้น จะกล่าวถึงลักษณะภาษาไทยที่ร่วมกับภาษาส่วนน้อย ลักษณะภาษาไทยที่ร่วมกับกลุ่มภาษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และลักษณะภาษาไทยที่ร่วมกับภาษาส่วนใหญ่ ทั้งนี้ ในแต่ละลักษณะ จะแบ่งการนำเสนอเป็น ๓ ประเด็น ได้แก่ (๑) ลักษณะ ก. : การจำแนกตามแบบลักษณะ (๒) ลักษณะ ก. : การอภิปรายเชิงทฤษฎี และ (๓) ลักษณะ ก. ในภาษาไทย : มุมมองแบบลักษณะภาษา สุดท้าย จะกล่าวถึงตัวอย่างลักษณะภาษาไทยที่สอดคล้องและที่ขัดแย้งกับกฎสากลลักษณะภาษา ในการบรรยายลักษณะภาษาไทยแต่ละลักษณะ จะมีการอภิปรายลักษณะต่าง ๆ เหล่านั้นในมุมมองหน้าที่ทางการสื่อสารและ/หรือในมุมมองวิวัฒนาการของภาษาร่วมด้วยเพื่อชี้ให้เห็นที่มาของลักษณะดังกล่าว

๑.๒ การศึกษาภาษาในแนวแบบลักษณ์ภาษา

แบบลักษณ์ภาษา เป็นศัพท์บัญญัติทางภาษาศาสตร์ตรงกับคำภาษาอังกฤษ ๓ คำซึ่งในทางภาษาศาสตร์ใช้ในความหมายเดียวกัน ได้แก่ typology, linguistic typology และ language typology (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา ๒๕๖๐) ครอฟต์ (Croft 2003) ได้สรุปนิยามหรือการใช้คำว่า “แบบลักษณ์ภาษา” ตามที่ปรากฏในวงวิชาการภาษาศาสตร์ ซึ่งช่วยให้เห็นภาพรวมของการศึกษาภาษาในแนวแบบลักษณ์ภาษาดังนี้

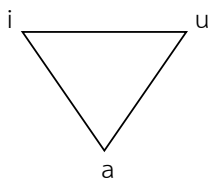
- (๑) การจำแนกตามแบบลักษณ์ (typological classification)
- (๒) การสร้างข้อสรุปรวมทางแบบลักษณ์ภาษา (typological generalization)
- (๓) การอธิบายในกรอบแนวคิดหน้าที่นิยม-แบบลักษณ์ภาษา (functional-typological explanation)

๑.๒.๑ การจำแนกตามแบบลักษณ์

แบบลักษณ์ภาษา หมายถึง การจำแนกภาษาเป็นกลุ่มต่าง ๆ โดยใช้ **ลักษณะทางภาษา** เป็นเกณฑ์ ภาษาที่มีลักษณะเหมือนกันจะจัดให้อยู่ในกลุ่มเดียวกัน กลุ่มภาษาแต่ละกลุ่ม เรียกว่า **แบบภาษา** (language type) การจำแนกภาษาเป็นแบบต่าง ๆ ตามลักษณะทางภาษาเรียกว่า **การจำแนกตามแบบลักษณ์*** (typological classification) การจำแนกตามแบบลักษณ์ถือเป็นงานพื้นฐานของนักแบบลักษณ์ภาษา นักแบบลักษณ์ภาษาจะกำหนดเกณฑ์ลักษณะทางภาษาขึ้นเพื่อใช้จำแนกแบบภาษา เกณฑ์ดังกล่าวอาจเป็นเกณฑ์ทางเสียง เช่น จำนวนหน่วยเสียงพยัญชนะ เกณฑ์ทางไวยากรณ์ เช่น ลักษณะนาม หรือเกณฑ์ทางคำศัพท์ เช่น คำเรียกสี ภาษาใดจะอยู่ในแบบเดียวกันขึ้นอยู่กับลักษณะทางภาษาที่ใช้เป็นเกณฑ์ เช่น เมื่อใช้จำนวนหน่วยเสียงพยัญชนะเป็นเกณฑ์ ภาษา ก. อาจอยู่ในแบบเดียวกับภาษา ข. แต่เมื่อใช้ลักษณะนามเป็นเกณฑ์ ภาษา ก. อาจมิได้อยู่ในแบบเดียวกับภาษา ข. ก็ได้ แผนที่ ๑-๑ เป็นตัวอย่างการจำแนกตามแบบลักษณ์ด้วยเกณฑ์จำนวนหน่วยเสียงพยัญชนะตามที่ปรากฏในฐานข้อมูลวลีส่อออนไลน์

* การจำแนกตามแบบลักษณ์จึงต่างกับการจำแนกตามเชื้อสาย (genealogical classification) ซึ่งใช้ความสัมพันธ์ทางเชื้อสายของภาษาเป็นเกณฑ์ และการจำแนกตามภูมิภาค (areal classification) ซึ่งใช้ความสัมพันธ์ทางภูมิภาคของภาษาเป็นเกณฑ์ ในแง่ความสัมพันธ์ทางเชื้อสาย เช่น ภาษาอังกฤษกับภาษาฮินดี (Hindi; India) นั้น ถึงแม้เป็นภาษาต่างภูมิภาคกันแต่ก็จัดอยู่ในกลุ่มเดียวกัน เรียกว่า กลุ่มภาษาอินโด-ยูโรเปียน (Indo-European languages) เนื่องจากสืบเชื้อสายมาจากภาษาบรรพบุรุษเดียวกัน ส่วนในแง่ความสัมพันธ์ทางภูมิภาค เช่น ภาษาอังกฤษกับภาษาฟินแลนด์นั้น ถึงแม้เป็นภาษาต่างเชื้อสายกันแต่ก็จัดอยู่ในกลุ่มเดียวกัน เรียกว่า กลุ่มภาษายุโรป (European languages) เนื่องจากพุดอยู่ในภูมิภาคเดียวกัน

แผนภูมิ ๑-๑ ตำแหน่งสระ /i/ /a/ และ /u/

ด้วยจุดมุ่งหมายพื้นฐานประการหนึ่งของทฤษฎีภาษาศาสตร์ คือ การให้คำอธิบายว่าเหตุใดภาษามนุษย์จึงมีธรรมชาติเช่นนั้น คำว่า แบบลักษณะภาษา ตามนิยามดังกล่าวนี้ จึงเป็นแนวทางหนึ่งในการศึกษาภาษาเพื่อทำความเข้าใจธรรมชาติของภาษามนุษย์

นิยามต่าง ๆ ของคำว่า แบบลักษณะภาษา ดังข้างต้น แท้จริงแล้วสะท้อนการทำงานของนักแบบลักษณะภาษาอย่างสัมพันธ์กันเป็น ๓ ระดับ นิยามแรก “การจำแนกตามแบบลักษณะ” เป็นงานพื้นฐานของนักแบบลักษณะภาษา ส่วนนิยามต่อมา “การสร้างข้อสรุปรวมทางแบบลักษณะภาษา” เป็นงานที่ทำต่อยอดจากการจำแนกตามแบบลักษณะ และนิยามสุดท้าย “การอธิบายในกรอบแนวคิดหน้าที่นิยม-แบบลักษณะภาษา” เป็นงานขั้นสุดท้ายในกระบวนการทำความเข้าใจลักษณะธรรมชาติของภาษามนุษย์ ตามความเห็นของครอฟต์ (Croft 2003) นิยามต่าง ๆ ดังกล่าวมีลักษณะคล้ายคลึงกับกระบวนการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์เชิงประจักษ์ ๓ ขั้นตอน กล่าวคือ เริ่มจากการตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้น แล้วรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์หรือจัดประเภทข้อมูล (ตรงกับการจำแนกตามแบบลักษณะ) จากนั้นจึงนำผลการวิเคราะห์มาสรุปเป็นกฎ (ตรงกับการสร้างข้อสรุปรวมทางแบบลักษณะภาษา) และให้คำอธิบายกฎดังกล่าวในที่สุด (ตรงกับการอธิบายในกรอบแนวคิดหน้าที่นิยม-แบบลักษณะภาษา)

คำว่า แบบลักษณะภาษา ในหนังสือเล่มนี้เกี่ยวข้องกับนิยามทั้ง ๓ ดังกล่าว โดยเฉพาะ ๒ นิยามแรก กล่าวคือ นิยามแรกเป็นเรื่องการจำแนกตามแบบลักษณะ นิยามนี้ปรากฏในบทที่ ๒-๔ ซึ่งจะกล่าวถึงลักษณะภาษาไทยที่ร่วมกับภาษาส่วนน้อย ลักษณะภาษาไทยที่ร่วมกับกลุ่มภาษาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และลักษณะภาษาไทยที่ร่วมกับภาษาส่วนใหญ่ ส่วนนิยามที่ ๒ เป็นเรื่องการสร้างข้อสรุปรวมทางแบบลักษณะภาษา นิยามนี้ปรากฏในบทที่ ๕ ซึ่งจะกล่าวถึงลักษณะภาษาไทยที่สอดคล้องและที่ขัดแย้งกับกฎสากลลักษณะภาษา และนิยามสุดท้ายเป็นเรื่องการอธิบายในกรอบแนวคิดหน้าที่นิยม-แบบลักษณะภาษา จะเป็นการอธิบายรายละเอียดทางภาษาในมุมมองหน้าที่ทางการสื่อสาร แทรกอยู่ในการบรรยายลักษณะภาษาไทยบางลักษณะและกฎสากลลักษณะภาษาบางกฎ